

УДК 331.024.349.2

JEL Classification: O13, R11, J20

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905094>

А.А. ПІВТОРАК,
здобувач наукового ступеня доктора філософії*

Оцінювання трансформаційних тенденцій на ринку праці в сільській місцевості

Мета статті – розкрити теоретичні аспекти функціонування ринку праці, методичні аспекти з його оцінювання та встановити фактичні тенденції на цьому ринку в сільській місцевості України в умовах трансформаційних змін.

Методика дослідження. Теоретичний базис становили діалектичний метод пізнання, системний метод до дослідження трансформаційних тенденцій на ринку праці в сільській місцевості України та наукові праці учених з проблем розвитку ринку праці. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи: статистико-економічного аналізу – при оцінюванні сучасного стану ринку праці в сільській місцевості, порівняльного аналізу – для встановлення тенденцій на ринку праці у процесі ринкових трансформацій, графічний – при формуванні наочно-інструментарію.

Результати дослідження. Представлено результати аналізу теоретичних, методичних і прикладних аспектів функціонування ринку праці в сільській місцевості, розкрито його теоретичну сутність. Одержали подальший розвиток методичні підходи до оцінювання тенденцій на ринку праці у сільській місцевості. Встановлено прояв п'яти тенденцій на цьому ринку: послаблення пропозиції робочої сили; зменшення попиту на робочу силу; недостатній рівень розвитку економіки України на основі оцінки структури зайнятості населення за видами економічної діяльності; низький рівень диверсифікованості економіки та професійних характеристик робочої сили; недостатні мотиви (за оцінкою рівня оплати праці) робочої сили щодо працевлаштування у галузі промислового виробництва та сферу послуг.

Елементи наукової новизни. Наголошено на доцільності використання авторського методичного підходу до аналізу тенденцій на ринку праці в сільській місцевості шляхом оцінювання: пропозиції робочої сили (за показниками кількості економічно активного населення, рівня його економічної активності, кількості безробітного населення та рівня безробіття), попиту на робочу силу (за показниками кількості зайнятого населення, рівня його зайнятості та кількості вакансій і навантаження безробітних на одну вакансію) та ціни на робочу силу (за показниками оплати праці).

Практична значущість. Використання авторського методичного підходу до оцінювання тенденцій на ринку праці дасть можливість забезпечити проведення комплексного аналізу стану зазначеного ринку. Встановлені п'ять тенденцій на ринку праці в сільській місцевості можуть бути використані як базис для розробки стратегічних і програмних документів регулювання ситуації на цьому ринку. Табл.: 3. Рис.: 8. Бібліогр.: 13.

Ключові слова: сільська місцевість; ринок праці; методичний підхід до оцінювання ринку праці; попит; пропозиція; ціна; тенденції на ринку праці в сільській місцевості.

Півторак Анна Анатоліївна - здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри економіки підприємства і менеджменту, Академія праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ, Кільцева дорога, 3-А)

E-mail: mark-chair@gmail.com

Постановка проблеми. Складову ефективного здійснення господарських реформ у державі становить забезпечення пропорційності розвитку регіонів та підвищення рівня життя населення. У свою чергу, матеріальною основою підвищення рівня життя виступає можливість працевлаштування та отримання належного рівня оплати за свою робо-

ту. Як основну перевагу сільської місцевості слід вказати можливість мати власний будинок, прибудинкову ділянку та екологічно чисті умови проживання. Історично склалося, що базовим місцем працевлаштування в сільській місцевості було сільськогосподарське та агропромислове виробництво. Звідси переважна більшість населення держав проживала в сільській місцевості. Кардинальні зрушення почали відбуватися з початком промислової революції, що зумовило розвиток добувних галузей та промислових вироб-

* Науковий керівник - О.А. Корчинська, доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник.

© А.А. Півторак, 2019

ництв з відповідною потребою у забезпеченні робочою силою. У результаті більше ніж двохсотвікових реформ відбулася суттєва зміна структури населення за сферою зайнятості. Сільські території стають місцем проживання людей, розвитком сфери послуг та інших виробництв. У зв'язку з цим важливо визначити сучасний стан та встановити основні тенденції розвитку ринку праці в сільській місцевості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку ринку праці в різних державах, у тому числі й у сільській місцевості, є предметом уваги вітчизняних і зарубіжних учених. Так, серед вітчизняних учених, які спеціалізувалися на дослідженні згаданих питань, можна виокремити таких, як О.М. Бородіна [1], О.Г. Булавка [2], В.С. Дієсперов [3], Ю.О. Лупенко [7], Е.М. Лібанова [8], М.Й. Малік [10], І.В. Прокопа [12] та багато інших.

Разом із тим проблемні питання розвитку ринку праці в сільській місцевості, особливо стосовно несільськогосподарської зайнятості, досліджені недостатньо, що зумовлює актуальність статті у теоретичному і практичному відношенні.

Мета статті - розкрити теоретичні аспекти функціонування ринку праці, методичні аспекти з його оцінювання та встановити фактичні тенденції на цьому ринку в сільській місцевості України в умовах трансформаційних змін.

Виклад основних результатів дослідження. Для економіки, що функціонує на ринкових засадах, властива наявність закономірностей функціонування її складових частин. Загалом у науковців прийнято отожднювати загальну економіку держави з її ринковим господарством. Як доведено, розвиток ринків окремих факторів виробництва в різних державах характеризується подібними тенденціями. Це повною мірою стосується ринку праці в Україні, зокрема ринку праці у сільській місцевості. При цьому, в контексті зазначеного рівень економічного розвитку країн давно вже не визначається виробництвом продуктів харчування, а інноваційними розробками, розвитком комп'ютерних технологій, сфери послуг, рівнем інженерних наук тощо.

Ринок праці в сільській місцевості являє собою складову загального ринку України. В термінологічному відношенні зазначене по-

няття можна інтерпретувати як систему соціально-економічних та юридичних відносин, територіально обмежених сільською місцевістю, між роботодавцями та найманими особами з приводу умов праці й оплати її результатів. Тобто об'єктом домовленості виступає порядок відчуження робочої сили від її власника. Відповідно і основним товаром на цьому ринку слугує робоча сила. Стан згаданого ринку, як і будь-якого іншого, характеризується за трьома основними позиціями: рівнем попиту, пропозиції (та їхнім співвідношенням) і рівнем ціни на робочу силу. За ринкових умов сам власник робочої сили є вільним економічним агентом, що входить у суспільні відносини відносно продажу власної робочої сили.

Для дослідження теперішньої ситуації необхідно встановити тенденції на ринку праці України. Серед елементів розгляду на ринку праці - окремі особистості та їх групи, обрані за віковою, статевою, освітньою, кваліфікаційною або професійною ознакою. Відповідно до цього будь-який аналіз ринку праці доцільно розпочинати з аналізу зміни загальної чисельності населення. Так, в Україні за період від набуття незалежності до 2019 р. відзначається стійка тенденція зменшення чисельності населення - від 51,9 до 42,2 млн осіб, або на 18,8 % (рис. 1). Ніяких позитивних зрушень у цьому питанні не спостерігається, хіба що на початку аналізованого періоду незначне зростання у 1992 і 1993 рр. із показниками до 52,1 і 52,2 млн осіб відповідно.

Основні причини зміни чисельності населення знаходяться в економічній і політичній площині та тісно пов'язані з демографічними процесами. Варто зазначити, що суттєвий вплив за зміну чисельності населення та його розміщення у державі з 2014 р. спричинили події в АР Крим та у східних регіонах держави. Серед причин зменшення кількості населення у демографічній сфері - негативні тенденції з переважаанням рівня смертності над рівнем народжуваності. Так, за аналізований період тільки в 1990 р. спостерігалось переважаання коефіцієнта народжуваності над коефіцієнтом смертності - коефіцієнт природнього руху населення був додатним 0,6, який потім змінився на від'ємне співвідношення між зазначеними коефіцієнтами (рис. 2).

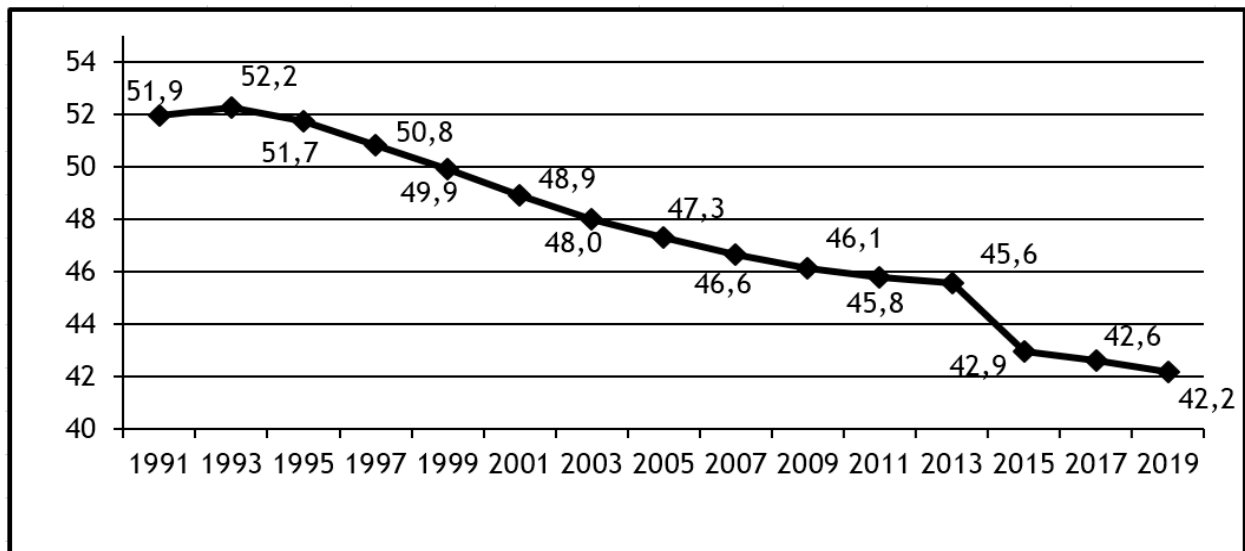

Рис. 1. Динаміка зміни чисельності населення України за 1991-2019 рр., млн осіб

Джерело: [11].

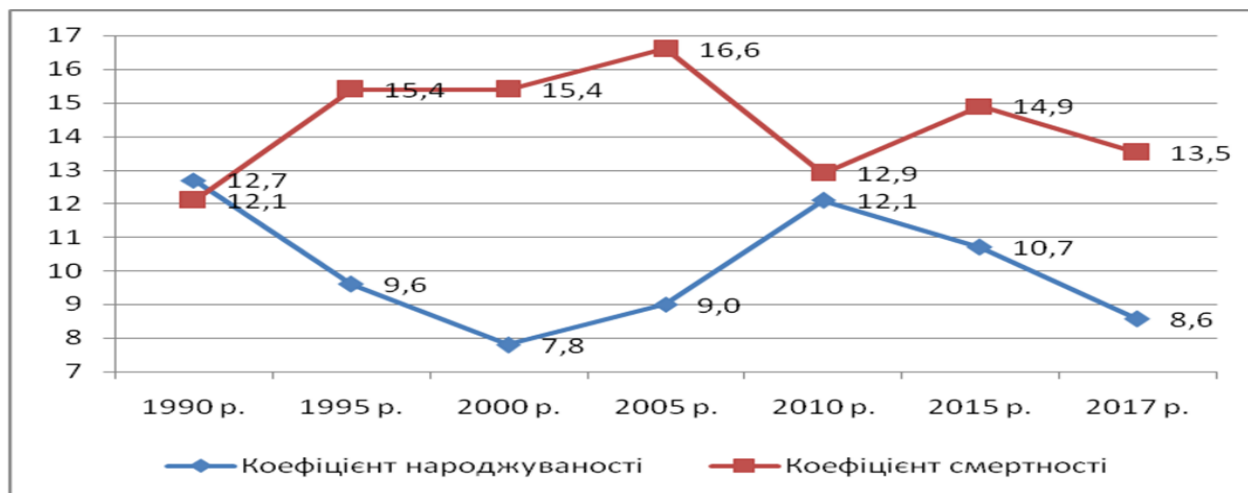

Рис. 2. Динаміка коефіцієнтів народжуваності та смертності населення України за 1990-2017 рр. (народжених (померлих)/1000 осіб)

Джерело: [11].

Відомі науковці та експерти, серед яких і Е.М. Лібанова [8], як один із чинників зміни загальної чисельності населення зазначають інтенсифікацію міграційних процесів. При цьому вагомою причиною переважання смертності над народжуваністю і спонуканням до міграції є неналежні рівень та якість життя населення.

На відміну від демографічних показників, рівні яких можливо аналізувати залежно від потреб дослідження, вивчення рівнів фінансових показників потребує коригування для нівелювання інфляційних процесів. Серед визнаних у міжнародній практиці підходів вирівнювання національних даних за тривалий аналітичний період - перерахунок національних показників у доларах США. У свою чергу, за показник характеристики рівня

життя населення України слугує обсяг валової внутрішньої продукції (ВВП) з розрахунку на одну особу населення (рис. 3).

Протягом аналізованого періоду обсяг ВВП на одну особу населення неодноразово змінювався. Так, відомі два періоди різкого спаду: з 2008-го по 2009 р. - від 3891 до 2546 дол. США, або на 34,6 %, та від 4030 до 2115 дол.США, або на 47,5 %. При цьому, якщо основною причиною першого зниження обсягу ВВП була міжнародна фінансова криза, то причиною другого зменшення стали події в АР Крим та у східних регіонах держави. Падіння рівня ВВП виявилось однією з економічних причин зменшення кількості населення та посилення процесу його міграції.

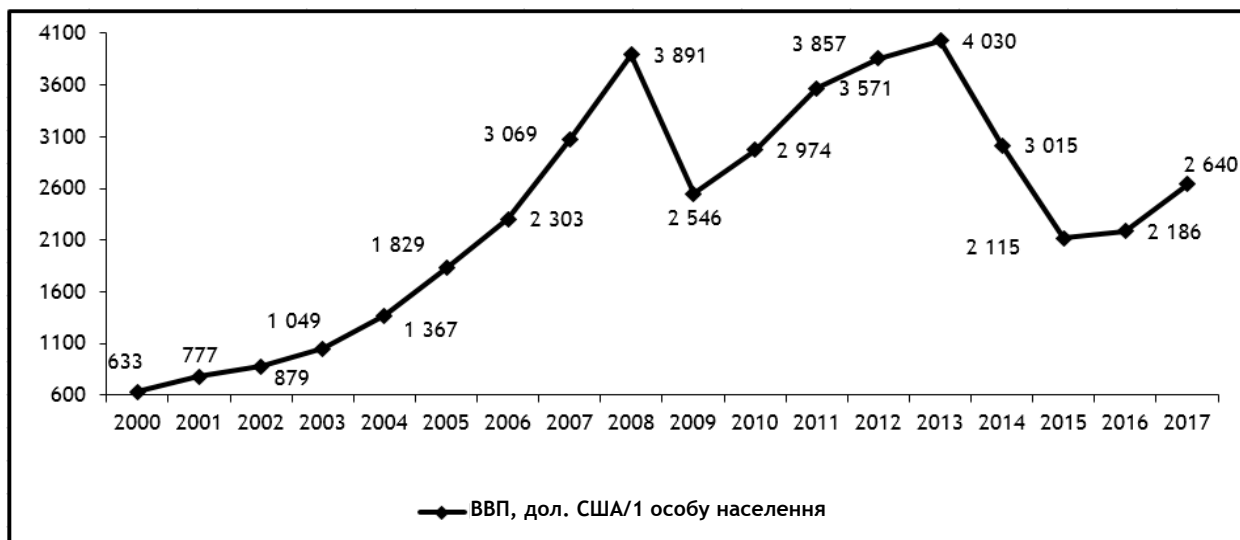

Рис. 3. Динаміка обсягу ВВП України за 2000-2017 рр., дол. США на одну особу населення

Джерело: [13].

Розкриття тенденцій на ринку праці в сільській місцевості тут базується на переважачому у наукових і експертних колах підході до розгляду будь-якого ринку через характеристику попиту, пропозиції та рівня ціни на основний товар, яким на певному ринку є робоча сила.

Специфіка цього ринку виявляється у специфіці товару робоча сила, а звідси можливість його поділу за віковими групами, статю, рівнем освіти тощо. При цьому необхідно визначити, за якими показниками аналізуватимуться попит і пропозиція. Серед наявних визначень попиту і пропозиції для аналізу прийнятна інтерпретація відносно ринку праці. Як уже зазначалося, за товар на ринку праці слугує робоча сила, що уособлюється в конкретних особах - її власниках. Споживачами на ринку праці є конкретні суб'єкти господарювання, що належать до різних галузей.

Величина пропозиції на ринку праці являє собою кількість товару робоча сила, що знаходиться на ринку за певною ціною. Загальний обсяг пропозиції визначається показниками з характеристики загального економічно активного населення. Тобто не всього населення, а тільки економічно активного, що потенційно може бути включене у повноцінні виробничі відносини і виступати пропозицією робочої сили на ринку праці. При цьому діти до 15 років та непрацездатні особи не є предметом аналізу в контексті розгляду питань згаданого ринку.

Щодо змістовного значення попиту, то він виражається кількістю товару, який споживачі можуть і бажають купити [9, с. 67-71].

Відносно ринку праці охарактеризувати попит можливо за показниками зайнятості населення.

Аналіз загальних показників із характеристики ринку праці в сільській місцевості вказує на стійкий прояв негативних тенденцій: зменшення чисельності економічно активного населення на 1,35 млн осіб, рівня економічної активності населення - на 5,2 %, чисельності зайнятого населення - на 1,51 млн осіб, рівня зайнятості населення - на 7,4 %. Підтвердженням розвитку негативної ситуації на ринку праці в сільській місцевості України виступає збільшення чисельності безробітного населення на 157,5 тис. осіб та рівня безробіття на 4,2 % до найвищого її рівня за весь період 9,9 % (табл. 1).

Так, за період з 2008-го по 2017 р. відзначається скорочення загальної кількості економічно активного населення у віці 15-70 років від 6953,1 до 5602 тис. осіб до рівня економічної активності 60,4 %, або на 5,2 %.

При цьому, за рівнем економічної активності по всіх семи досліджуваних групах спостерігалася тенденція до скорочення. Відмінністю зміни по цих групах були тільки різні темпи скорочення. Бентежить тенденція щодо найвищих темпів зменшення економічно активного населення за наймолодшою віковою групою 15-24 роки - на 7,8 %. Найзначнішим скороченням на 20,9 % характеризувалась економічна активність вікової групи 60-70 років при зменшенні її частки до рівня 16,4 % (рис. 4).

1. Динаміка основних показників характеристики ринку праці в сільській місцевості України за 2008-2017 рр.

Показник	Одиниця виміру	Рік					2017 р. до 2008 р., +, -, %
		2008		2010	2014	2016	
1. Чисельність економічно активного населення у віці 15-70 років	тис. осіб	6953,1	-1350,9	6583,1	5850,6	5648,7	5602,2
2. Рівень економічної активності населення	%	65,6	-5,2	67,5	61,8	60,9	60,4
3. Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років	тис. осіб	6555,5	-1508,4	6108,0	5292,4	5098,4	5047,1
4. Рівень зайнятості населення	%	61,8	-7,4	62,6	55,9	54,9	54,4
5. Чисельність безробітного населення у віці 15-70 років	тис. осіб	397,6	157,5	475,1	558,2	533,3	555,1
6. Рівень безробіття	%	5,7	4,2	7,2	9,5	9,7	9,9

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

Разом із тим протягом аналізованого періоду відбулися позитивні зрушення у рівні освіти економічно активного населення. Так, у 2017 р. посилилися провідні позиції груп: професійно-технічна і повна загальносередня – 63,2 % (31,7 та 31,5 % відповідно), або зростання на 6,2 %. Посилюються також позиції таких груп, як повна вища – зростання на 4,5 %, неповна вища – на 1,9 %. Незначне зменшення спостерігали по групі базова вища – 0,2 % та початкова загальна

або не мають освіти – на 1,0 %. У межах структурної трансформації пропозиції за рівнем освіти відзначено зменшення представництва групи базова загальносередня – на 11,2 %.

За аналізований період простежується зменшення активності пропозиції не тільки за віковими групами, а й за рівнем освіти. По всіх без винятку освітніх рівнях встановлено зменшення показника економічної активності (рис. 5).

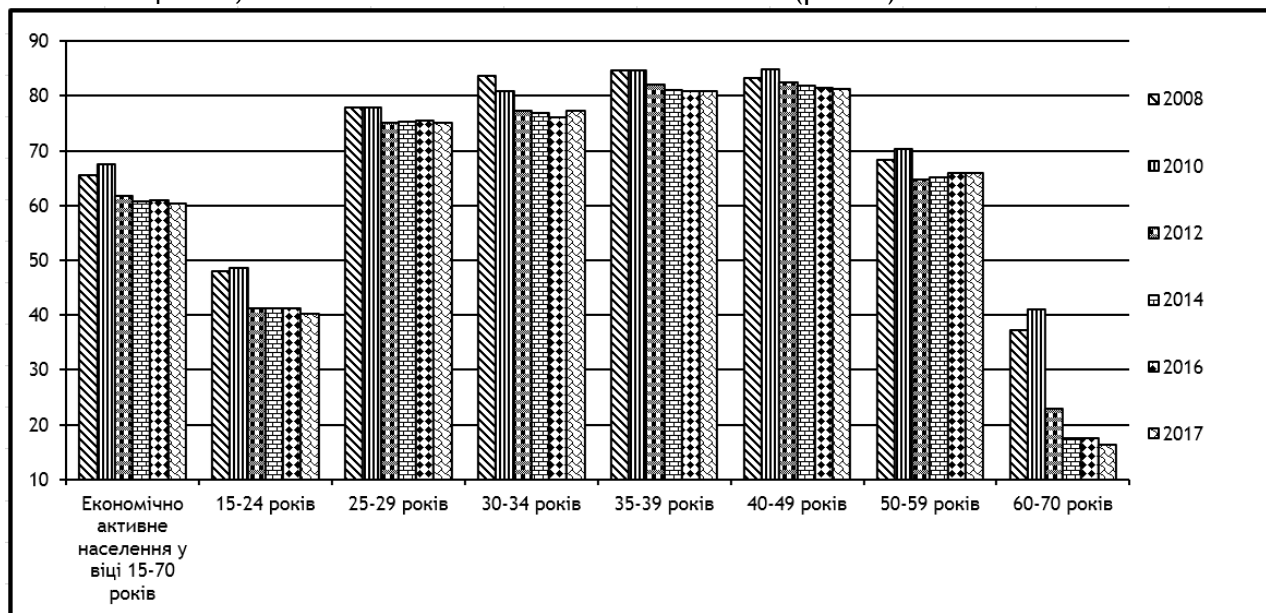

Рис. 4. Динаміка зміни рівня економічної активності населення в сільській місцевості за віковими групами, 2008-2017 рр.

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

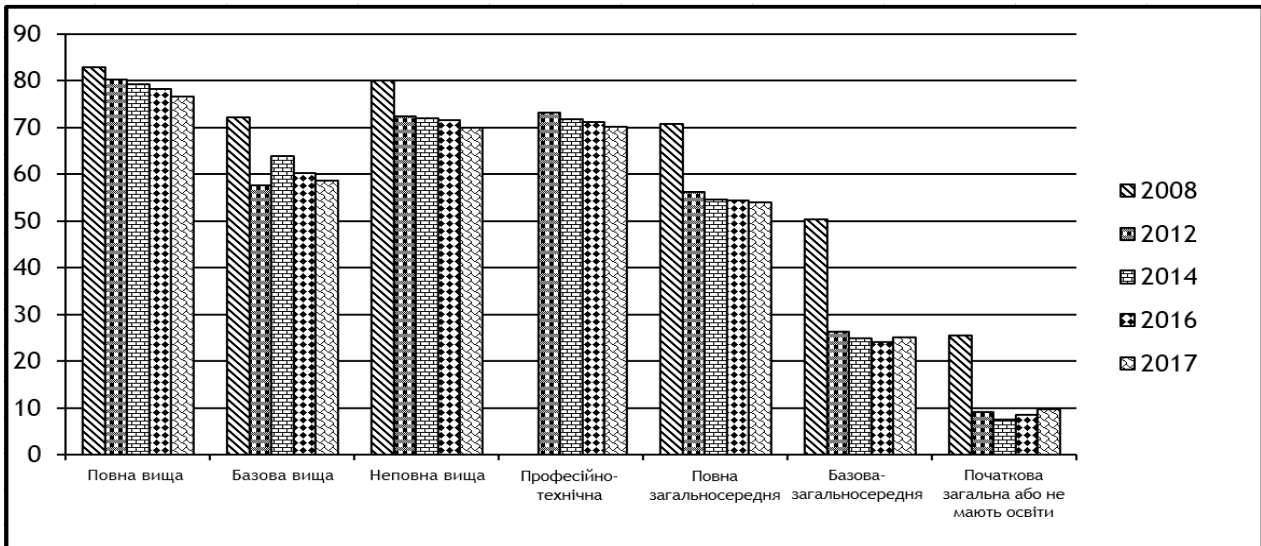

Рис. 5. Динаміка зміни рівня економічної активності населення країни в сільській місцевості за рівнем освіти, 2008-2017 рр.

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

Найбільші зменшення відзначено по групах: базова загальносередня – 25,1 %, повна загальносередня – 16,7 %, початкова загальна або не мають освіти – 15,7 %. Не таким значним виявилось зменшення рівня активності по групах професійно-технічна – 3,0 % та повна вища – 6,1 %.

Попит характеризується через показники зайнятості населення. Відзначається аналогічність тенденцій абсолютного і відносного розподілу економічно активного та зайнятого населення за їхнього аналізу по вікових групах. За аналізований період відбулося зменшення кількості зайнятого населення на 1060,9 тис. осіб.

Упродовж аналізованого періоду відзначено суттєве звуження економічної основи

подальшого розвитку держави, що знайшло прояв як у загальному зменненні рівня зайнятості на 8,2 % до 54,4 %, так і зменшенні рівня зайнятості по всіх вікових групах зайнятого населення. Катастрофічний спад (з природних причин) рівня зайнятості населення по групі 60-70 років – на 24,7 % до 16,4 %. Також найсуттєвіше зменшення рівня зайнятості встановлено по наймолодшій групі 15-24 роки на 10,7 % до 32,0 %. По п'яти вікових групах від 25 до 59 років зменшення рівня зайнятості становило від 3,6 до 6,5 %. При цьому найбільший рівень зайнятості залишився за групами 40-49 років – 74,9 %, 35-39 років – 73,3 %, 30-34 роки – 69,8 % (рис. 6).

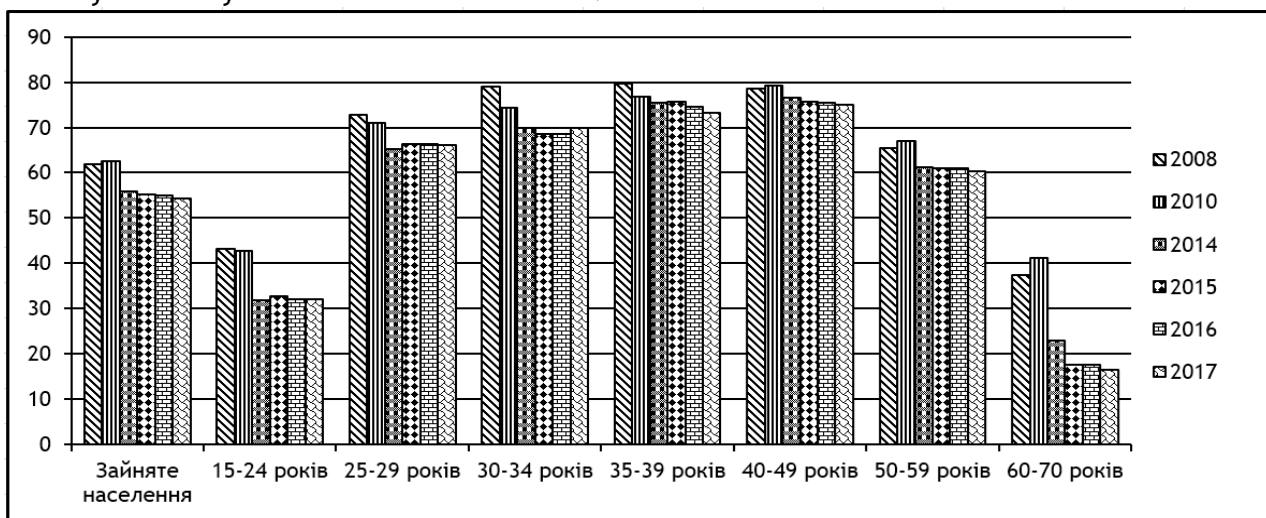

Рис. 6. Динаміка зміни рівня зайнятості населення країни в сільській місцевості за віковими групами, 2008-2017 рр.

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

Кваліфікаційний рівень попиту товару робоча сила становить одну з базових його якісних характеристик. Чіткі переваги у попиту робочої сили встановлено щодо рівня освіти. Найбільшим попитом щодо робочої сили за рівнем освіти протягом аналізованого періоду характеризувалися групи: повна вища – 70,8 %, неповна вища – 64,5 % та професійно-технічна – 61,7 %. Разом із тим найменший рівень зайнятості спостерігався за групами: базова загальносередня – 22,4 % та початкова загальна або не мають освіти – 7,4 %.

Аналіз рівня зайнятості за рівнем освіти у 2017 р. проти 2008 р. дав можливість встановити тенденцію його зменшення за всіма рівнями освіти. Найвищі показники зменшення згаданого рівня встановлено за групами: базова загальносередня – на 24,6 % до 22,4 %, початкова загальна або не мають освіти – на 18,0 % (до 7,4 %), неповна вища – на 10,2 % (до 64,5 %). Найнижчі рівні зменшення виявилися за групами: професійно-технічна та повна загальносередня 3,5 та 2,3 % відповідно (рис. 7).

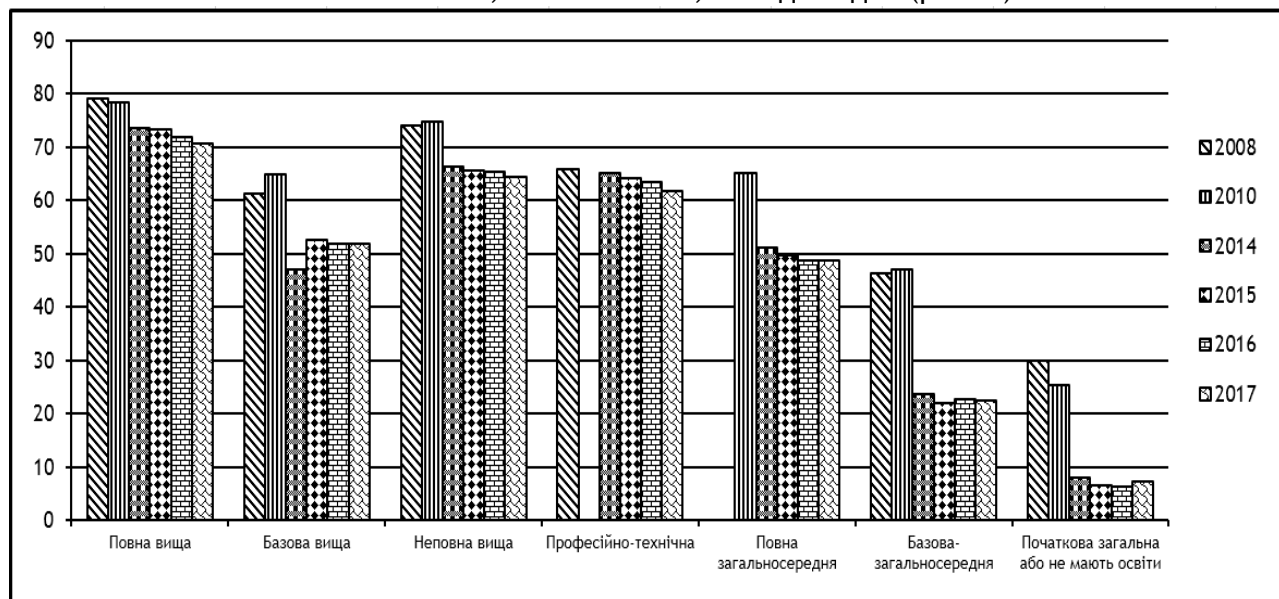

Рис. 7. Динаміка зміни рівня зайнятості населення країни в сільській місцевості за рівнем освіти, 2008-2017 рр.

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

Як уже зазначалося, основною критеріальною ознакою ринку праці в сільській місцевості виступає його територіальна обмеженість. Тобто ринок праці тут являє собою сукупність різних галузей, суб'єкти яких конкурують між собою за такий товар, як робоча сила. Ці галузі можуть бути як аграрної, так і промислової спеціалізації, як виробничого, так і обслуговуючого спрямування.

За аналізом даних [4 - 6, 11, 13] можна стверджувати, що економіка України не належить до сучасної розвинутої економіки. Про це свідчить значна частка населення, зайнятого в сільському, лісовому та рибному господарстві – 17,7 %. Значущістю відносно зайнятості населення в економіці держави також характеризується промисловість – 15,1 %. Позитивним моментом щодо галузевої структури зайнятості виступає галузь оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспорту – 21,8 % зайнятих. За аналізований період суттєвих змін у розподілі зайнятого

населення за видами економічної діяльності не сталося – по всіх видах економічної діяльності коливання не перевищили 1 %.

Негативним проявом ситуації на ринку робочої сили в сільській місцевості слід вважати тенденцію до збільшення чисельності безробітних по всіх вікових групах. У цілому відзначається зростання рівня безробіття по всіх вікових групах з коливанням рівня зміни від 2,2 до 10,1 %. Найвищий рівень безробіття при його зростанні у наймолодшій віковій групі 15-24 роки – зростання на кінець аналізованого періоду на 10,1 % до 20,4 % (рис. 8).

За рівнем навантаження на одну вакансію сільське, лісове і рибне господарство залишаються переважаючим видом економічної діяльності – 41 претендент на вакансію, у фінансовій і страховій діяльності – 19 вакансій, у сфері «інформація та телекомунікації» – 10 вакансій. У середньому по економіці навантаження на одну вакансію становить 7 осіб (табл. 2).

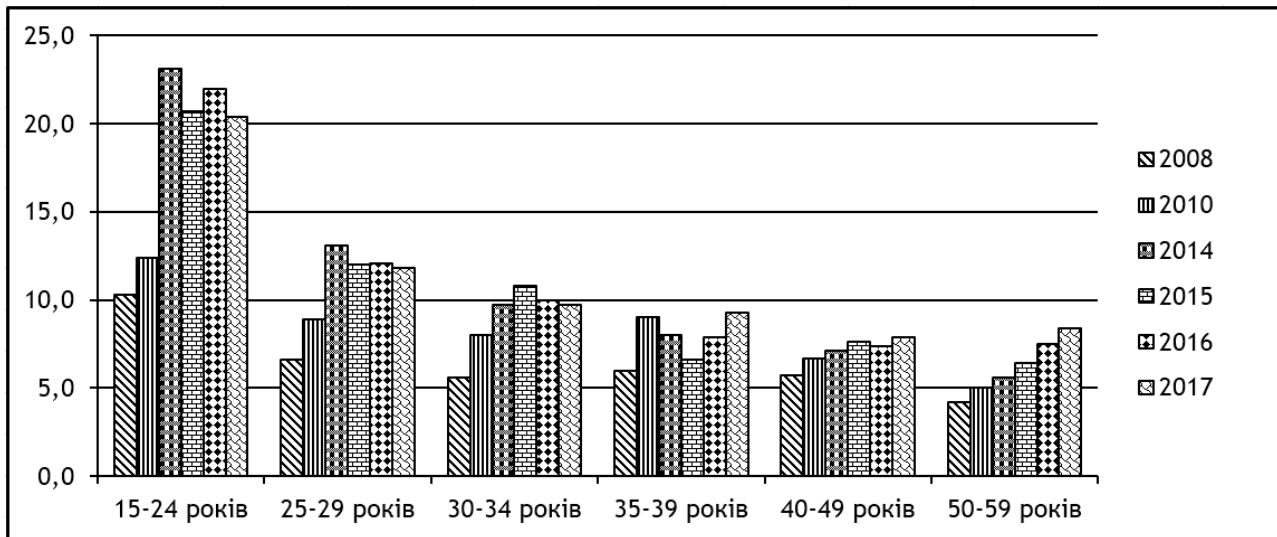

Рис. 8. Динаміка зміни рівня безробіття населення країни в сільській місцевості за віковими групами, 2008-2017 рр.

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

2. Чисельність зареєстрованих безробітних та кількість вакансій за видами економічної діяльності, 2017 р.

Вид економічної діяльності	Чисельність зареєстрованих безробітних		Кількість вакансій		Навантаження на одну вакансію, осіб
	тис. осіб	до 2016 р., %	до 2016 р., %	підсумку, %	
Усього	354,4	90,7	50,4	100,0	7
Сільське, лісове та рибне господарство	92,1	101,3	2,2	4,4	41
Промисловість	53,9	92,4	15,1	30,0	4
Із неї:					
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,4	80,4	0,6	1,3	5
переробна промисловість	42,2	93,2	11,6	23,0	4
Будівництво	7,8	96,3	2,2	4,4	4
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48,1	107,6	8,1	16,2	6
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	13,7	104,6	5,4	10,6	3
Тимчасове розміщування й організація харчування	6,8	107,7	1,4	2,7	5
Інформація та телекомунікації	4,1	84,6	0,4	0,8	10
Фінансова та страхова діяльність	9,1	75,5	0,5	0,9	19
Операції з нерухомим майном	2,7	92,0	0,7	1,5	4
Професійна, наукова та технічна діяльність	6,0	101,0	1,1	2,2	5
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	6,4	100,1	2,0	4,0	3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	37,1	57,2	4,2	8,3	9
Освіта	7,2	99,8	2,7	5,4	3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10,0	91,9	3,4	6,6	3
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,6	102,7	0,5	1,0	3
Надання інших видів послуг	3,4	111,6	0,5	1,0	7
Особи, які раніше не працювали	44,4	89,7	×	×	×

Джерело: [6].

За результатами аналізу пріоритетів робочої сили в Україні протягом аналізованого періоду за видами економічної діяльності відносно рівня оплати праці залишалися: фінансова та страхова діяльність - 81,1% переважання середнього рівня по економі-

ці, інформація і телекомунікації - 69,2 %, професійна, наукова та технічна діяльність - 41,3%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування - 31,9 % (табл. 3).

3. Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності в Україні, 2014-2017 рр., грн

Вид економічної діяльності	Нараховано штатному працівнику		2017 р., %, до		Нараховано одному працівнику за одну відпрацьовану годину, грн
	2014	2017	2014 р.	середнього рівня по економіці	
Усього	3 480	7 104	204,1	100,0	50,80
Сільське, лісове та рибне господарство	2 556	6 057	237,0	85,3	40,62
Із них сільське господарство	2 476	5 761	232,7	81,1	38,45
Промисловість	3 988	7 631	191,3	107,4	53,78
Будівництво	2 860	6 251	218,6	88,0	42,53
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	3 439	7 631	221,9	107,4	51,48
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	3 768	7 688	204,0	108,2	54,58
Тимчасове розміщування й організація харчування	2 261	4 988	220,6	70,2	34,87
Інформація та телекомунікації	5 176	12 018	232,2	169,2	82,08
Фінансова та страхова діяльність	7 020	12 865	183,3	181,1	88,02
Операції з нерухомим майном	3 090	5 947	192,5	83,7	40,73
Професійна, наукова та технічна діяльність	5 290	10 039	189,8	141,3	72,31
Із неї наукові дослідження та розробки	4 268	8 212	192,4	115,6	61,63
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2 601	5 578	214,5	78,5	37,43
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	3 817	9 372	245,5	131,9	65,43
Освіта	2 745	5 857	213,4	82,5	47,92
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2 441	4 977	203,9	70,1	34,64
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3 626	6 608	182,2	93,0	49,54
Із них					
функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури	2 769	5 464	197,3	76,9	39,78
Надання інших видів послуг	3 361	6 536	194,5	92,0	46,06

Джерело: [4 - 6, 11, 13].

Таким чином, у цілому відзначено переважання негативних тенденцій у попиті та пропозиції на ринку праці в сільській місцевості України, що є наслідком сукупного впливу економічних і демографічних процесів у державі.

Висновки. Визначено, що ринок праці у сільській місцевості являє собою складову загального ринку України. Термінологічно зазначене поняття можна інтерпретувати як

систему соціально-економічних та юридичних відносин, територіально обмежених сільською місцевістю, між роботодавцями і найманими особами з приводу умов праці та оплати її результатів. Основним товаром на даному ринку виступає робоча сила, що уособлюється в конкретних особах - її власниках. Споживачами на ринку праці є конкретні суб'єкти господарювання, що належать до різних галузей. Особливість цього ринку

виявляється у специфіці товару робоча сила, а це можливість його поділу за віковими групами, статю, рівнем освіти тощо.

Розкриття тенденцій на ринку праці в сільській місцевості базується на переважачому в наукових і експертних колах підході до розгляду будь-якого ринку через характеристику попиту, пропозиції та рівня ціни на робочу силу. За проведеним аналізом особливостей функціонування ринку праці у сільській місцевості можна виділити такі тенденції:

- послаблення пропозиції робочої сили, що проявилось у зменшенні загальної чисельності економічно активного населення на 1,35 млн осіб та рівня його економічної активності на 5,2 %, а також зменшення активності пропозиції як за всіма віковими, так і за освітніми групами. Разом із тим, на відміну від зменшення рівня економічної активності пропозиції, за аналізом структурної зміни пропозиції всередині груп відзначено позитивні зрушення. Так, за рівнем освіти визначено посилення груп: професійно-технічна та повна загальносередня – на 6,2 %, повна вища – на 4,5 %, неповна вища – на 1,9 %. За віковими групами щодо пропозиції, на фоні зменшення чисельності по наймолодшій (15-24 роки) – на 3,7 % та віковій (60-70 років) – на 5,0 %, по інших п'яти групах виявлено зростання – на 3,0, 1,6, 0,3, 1,1 та 2,6 % відповідно, збільшення чисельності безробітного населення на 157,5 тис. осіб у цілому й серед усіх вікових груп (із коливанням рівня зміни від 2,2 до 10,1 %) та рівня безробіття на 4,2 % до найвищого його рівня за аналізований період у 9,9 %;

- зменшення попиту на робочу силу, що проявилось у зменшенні чисельності зайнятого населення на 1,51 млн осіб, рівня зайнятості населення на 7,4 %. У цілому відзначається тенденція до зменшення рівня зайнятості за всіма віковими та освітніми групами. До позитивних зрушень у попиті можна віднести орієнтацію роботодавців на кваліфікованішу робочу силу, підтвердженням чому стало підвищення рівня частки таких груп, як професійно-технічна та повна загальносередня – на 5,8 %, повна вища – на 4,6 %, неповна вища – на 2,2 %. Відносно вікових переваг з боку роботодавців – меншою

мірою приділяється увага наймолодшій групі (15-24 роки) – на 4,1 % внаслідок нестачі досвіду та віковій (60-70 років) – на 5,2 % внаслідок послаблення природної активності. Представники всіх п'яти інших умовно середньовікових груп були дещо більше затребувані наприкінці аналізованого періоду;

- недостатній рівень розвитку економіки України, виходячи із структури зайнятості населення за видами економічної діяльності. Про це свідчить значна частка населення, зайнятого у сільському, лісовому та рибному господарстві – 17,7 %, тоді як у промисловості – 15,1 %, у галузі оптової та роздрібною торгівлі та ремонті автотранспорту – 21,8 %;

- низький рівень диверсифікованості економіки та професійних властивостей представників робочої сили, оскільки за рівнем навантаження на одну вакансію сільське, лісове та рибне господарство відіграє пріоритетну роль – 41 претендент на вакансію, у фінансовій та страховій діяльності – 19 вакансій, у сфері «інформація та телекомунікації» – 10 вакансій, за середнього по економіці навантаження на одну вакансію 7 осіб;

- недостатні мотиви робочої сили щодо працевлаштування у галузі промислового виробництва та сферу послуг, виходячи з рівня оплати праці, оскільки пріоритетними видами економічної діяльності залишалися: фінансова та страхова діяльність – 81,1 % переважання середнього рівня по економіці, інформація і телекомунікації – 69,2 %, професійна, наукова та технічна діяльність – 41,3 %, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 31,9 %.

Передумовою поліпшення ситуації на ринку праці у сільській місцевості стане прийняття загальнодержавних заходів щодо підвищення кваліфікаційного рівня робочої сили, посилення техніко-технологічного рівня виробництва, приділення більшої уваги соціальному і матеріальному стимулюванню різних категорій працюючих. Ключовою обставиною поліпшення ситуації на цьому ринку буде розвиток несільськогосподарських видів економічної діяльності. За матеріальну основу здійснення заходів із підтримки робочої сили слугуватиме підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Список бібліографічних посилань

1. Бородіна О. М. Людський капітал на селі: наукові основи, стан, проблеми розвитку. Київ : ІАЕ УААН, 2003. 277 с.
2. Булавка О. Г. Теоретико-методичні та організаційні основи розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 104-110.
3. Дієсперов В. С. Сільська економіка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 272 с.
4. Економічна активність населення України 2008 : Стат. збірник / Відп. за випуск Н. В. Григорович. Державна служба статистики України, 2009. 234 с.
5. Економічна активність населення України 2009 : Стат. збірник / Відп. за випуск І. В. Сенік. Державна служба статистики України, 2010. 207 с.
6. Економічна активність населення України 2017 : Стат. збірник / Відп. за випуск І. В. Сенік. Державна служба статистики України, 2018. 205 с.
7. Лупенко Ю. О., Лупенко Є. І. Тенденції зайнятості сільського населення у постреформаційний період. *Економіка АПК*. 2005. № 12. С. 105-109.
8. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 316 с.
9. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Економікс: принципи, проблеми і політика. Москва : Республика, 1992. Т. 1. С. 67-71.
10. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 51-58.
11. Праця України у 2017 році : Стат. збірник / Відп. за випуск І. В. Сенік. Державна служба статистики України. Київ : ТОВ Вид-во «Август Трейд», 2018. 283 с.
12. Прокопа І. Сільські території України: дослідження і регулювання розвитку. *Економіка України*. 2007. № 6. С. 50-59.
13. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. Borodina, O.M. (2003). *Lyudskyy kapital na seli : naukovy osnovy, stan, problemy rozvytku* [Human capital in the countryside: scientific foundations, state, problems of development]. Kyiv: IAE UAAN [In Ukrainian].
2. Bulavka, O.H. (2016). Teoretyko-metodychni ta orhanyzatsiini osnovy rozvytku silskykh terytorii [Theoretical and methodical and organizational bases for rural development]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 104-110 [In Ukrainian].
3. Diiesperov, V.S. (2016). *Sil'ska ekonomika* [Rural economy]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
4. Hryhorovych, N.V. (Ed.). (2009). *Ekonomichna aktyvnyist naselelnia Ukrainy 2008 : Stat. zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2008: Statistical compilation]. Kyiv: Derzhavna sluzhba Statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
5. Senyk, I.V. (Ed.). (2010). *Ekonomichna aktyvnyist naselelnia Ukrainy 2009 : Stat. zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2009: Statistical compilation]. Kyiv: Derzhavna sluzhba Statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
6. Senyk, I.V. (Ed.). (2018). *Ekonomichna aktyvnyist naselelnia Ukrainy 2017 : Stat. zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2017: Statistical compilation]. Kyiv: Derzhavna sluzhba Statystyky Ukrainy [In Ukrainian].
7. Lupenko, Yu.O. & Lupenko, E.I. (2005). Tendentsii zainiatosti silskoho naselelnia u postreformatsiinyi period [Employment trends of the rural population in the postreformation period]. *Ekonomika APK*, 12, pp. 105-109 [In Ukrainian].
8. Libanova, E.M. (Ed.). (2008). *Liudskyy rozvytok v Ukraini: innovatsiinyi vymir (kolektyvna monografiia)* [Human development in Ukraine: innovative dimension (collective monograph)]. Kyiv: Instytut demografii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy [In Ukrainian].
9. McConnell, C.R. & Brue, S.L. (1992). *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika* [Economics: principles, problems and policies]. (Vol. 1). Moscow: Respublika [In Russian].
10. Malik, M.Y. (2008). Do pytannia staloho rozvytku silskykh terytorii [On sustainable development of rural areas]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 51-58 [In Ukrainian].
11. Senyk, I.V. (Ed.). (2018). *Pratsia Ukrainy u 2017 rotsi : Stat. zbirnyk* [Labor in Ukraine in 2017: Statistical compilation]. Kyiv: TOV Vyd-vo "Avhust Treid" [In Ukrainian].
12. Prokopa, I. (2007). Silski terytorii Ukrainy : doslidzhenia i rehuliuвання rozvytku [Rural areas of Ukraine: research and regulation of development]. *Ekonomika Ukrainy*, 6, pp. 50-59 [In Ukrainian].
13. Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Statistical information of the State Statistical Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].

Pivtorak A.A. Assessment of transformational trends for the labor market in rural areas

The purpose of the article is to reveal of theoretical aspects of functioning of the labor market and methodical aspects of its assessment, and to establish actual trends for this market in rural areas of Ukraine in context of transformational changes.

Research methods. *The theoretical basis of the article is the dialectical method of cognition, the systematic method for studying of transformational tendencies in the labor market in rural areas of Ukraine and scientific publications of scientists on development problems of the labor market.*

The following methods were used to achieve the article's purpose: statistical and economic analysis for assessing the current state of the labor market in rural areas; comparative analysis for defining trends in the labor market in a process of market transformations; graphical for forming figures and diagrams.

Research results. *Results of the analysis of theoretical, methodical and applied aspects of functioning of the labor market in rural areas were presented. Theoretical essence of the labor market in rural areas was disclosed. Methodical approaches to assessing trends of the labor market in rural areas were further developed. It was established a manifestation of five trends in this market, namely weakening of labor supply; reduced demand for labor; insufficient level of development of the Ukrainian economy on basis of an assessment of the population employment structure by types of economic activity; low level of the economy's diversification and professional properties of the "labor force"; insufficient motives (according to the level of remuneration) of "labor force" due to employment in branches of industrial production and services.*

Elements of scientific novelty. *Attention was focused on appropriateness of using the author's methodical approach to analyzing trends of the labor market in rural areas by evaluating: the supply of "labor force" (by indicators of a number of economically active population, level of economic activity, number of unemployed and level of unemployment), demand for "labor force" (by indicators of a number of people employed, their level of employment, number of vacancies and workload of unemployed per vacancy), and price of "labor force" (by indicators of salary).*

Practical significance. *Using the author's methodical approach to assessing trends in the labor market will allow to provide a comprehensive analysis of the state of this market. Defined five trends in the labor market in rural areas can be used as a basis for developing strategic and policy documents for regulation of the situation in this market. Tabl.: 3. Figs.: 8. Refs.: 13.*

Keywords: rural areas; labor market; methodical approach to assessment of the labor market; demand; supply; price; trends of the labor market in rural areas.

Pivtorak Anna Anatoliivna - competitor for PhD degree of the department of economics of enterprise and management, Academy of Labor, Social Relations and Tourism (3-A, Kiltseva Doroha, Kyiv)
E-mail: mark-chair@gmail.com

Пивторак А.А. Оценивание трансформационных тенденций на рынке труда в сельской местности

Цель статьи - раскрыть теоретические аспекты функционирования рынка труда, методические аспекты по его оценке и установить фактические тенденции на этом рынке в сельской местности Украины в условиях трансформационных изменений.

Методика исследования. Теоретический базис составили диалектический метод познания, системный метод исследования трансформационных тенденций на рынке труда в сельской местности Украины и научные труды ученых по проблемам развития рынка труда. Для достижения поставленной цели были использованы такие методы: статистико-экономического анализа - при оценивании современного состояния рынка труда в сельской местности, сравнительного анализа - для установления тенденций на рынке труда в процессе рыночных трансформаций, графический - при формировании рисунков и диаграмм.

Результаты исследования. Представлены результаты анализа теоретических, методических и прикладных аспектов функционирования рынка труда в сельской местности, раскрыта его теоретическая сущность. Получили дальнейшее развитие методические подходы к оцениванию тенденций на рынке труда в сельской местности. Установлено проявление пяти тенденций на этом рынке: ослабление предложения рабочей силы; уменьшение спроса на рабочую силу; недостаточный уровень развития экономики Украины на основании оценки структуры занятости населения по видам экономической деятельности; низкий уровень диверсификации экономики и профессиональных свойств рабочей силы; недостаточные мотивы (по оценке уровня оплаты труда) рабочей силы относительно трудоустройства в отраслях промышленного производства и сфере услуг.

Элементы научной новизны. Акцентировано внимание на целесообразности использования авторского методического подхода к анализу тенденций на рынке труда в сельской местности путем оценивания: предложения рабочей силы (по показателям количества экономически активного населения, уровня экономической активности, количества безработного населения и уровня безработицы), спроса на рабочую силу (по показателям количества занятого населения, уровня его занятости и количества вакансий и нагрузки безработных на одну вакансию) и цены на рабочую силу (по показателям оплаты труда).

Практическая значимость. Использование авторского методического подхода к оцениванию тенденций на рынке труда позволит обеспечить проведение комплексного анализа состояния указанного рынка. Установленные пять тенденций на рынке труда в сельской местности могут быть использованы в качестве базиса для разработки стратегических и программных документов регулирования ситуации на этом рынке труда. Табл.: 3. Илл.: 8. Библиогр.: 13.

Ключевые слова: сельская местность; рынок труда; методический подход к оцениванию рынка труда; спрос; предложение; цена; тенденции на рынке труда в сельской местности.

Пивторак Анна Анатольевна - соискатель ученой степени доктора философии кафедры экономики предприятия и менеджмента, Академия труда, социальных отношений и туризма (г. Киев, Кольцевая дорога, 3-А)
E-mail: mark-chair@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 03.04.2019 р.

Фахове рецензування: 12.04.2019 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Пивторак А. А. Оцінювання трансформаційних тенденцій на ринку праці в сільській місцевості. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 94 – 105.

*